

דרשת הרב ביגמן - שבת פרשת תולדות

"וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לֵאמֹר לִנְכַח אֲשֶׁתִּי כִּי עָקְרָהּ הוּא, וַיַּעֲתֶר לוֹ ה' וַתֵּהָר רַבֶּקָּה אֲשֶׁתִּי. וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקַרְנָהּ, וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶה אֲנִי, וַתֵּלֶךְ לְדֹרֶשׁ אֶת ה'. וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבֶטֶןךָ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּינֶךָ יִפְרְדּוּ, וְלֹאִם מִלֵּאִם יֵאָמֶן וְרַב יַעֲבֹד צַעִיר."

בפרשה מופיעים שני סוגים של תפילות השונים זה מזה בתכלית השינוי. הראשון הוא בתפילתו של יצחק, המתפלל על עקרות רבקה אשתו. על פי פשט הפסוקים, הסיטואציה בתפילה זו היא הרמונית ופשוטה, ללא מתחים או קשיים מיוחדים. באותו אופן גם נענית התפילה - ה' נעתר ליצחק באופן מלא, והתפילה מתקבלת במלואה באופן טכני - 'ותהר רבקה אשתו'.

לא כן הדברים בתפילה השניה שבפסוקים אלו - רבקה הולכת לדרוש את ה' מתוך מתחים פנימיים גדולים. רבקה נמצאת במצב של מועקה קיומית גדולה, עד כדי שהיא שואלת 'למה זה אנכי?', ואפילו במישור הפיזי, היא חשה בהתרוצצות בתוך מעיה. גם התגובה שמקבלת רבקה מתאימה לסיטואציה מורכבת זו. כבר ברמה הלשונית בקריאת המילים 'ורב יעבד צעיר' מתעורר הספק האם הגדול יעבוד את הצעיר ממנו, או שהצעיר יעבוד את הרב (על דרך 'אבנים שחקו מים' - המים שחקו את האבנים). הנבואה, אמנם, מגלה לרבקה את ההסבר למצבה והיא מקבלת תשובה, אך הקצב המדוד של המילים הנשמעות בהתגלות זו, ואופיין הנבואי המסתורי - משאירים מימד של נסתרות בתוכן הנבואה. ההתגלות עזרה לרבקה להנהיר את משמעות ההתרוצצות, אך הגילוי לא התפשט עד לפרטים של ממש, וההשלכות המדויקות שלו לא נגלו.

הרב הוטנר סובר שקיומן של מצוות התפילה ומצוות התשובה הוא מיוחד משאר המצוות, בכך שהוא בא מתוך חסרון; התשובה מגיעה במקום שהאדם נדרש לשפר את עצמו, כאשר הוא בעמדה נמוכה מן הרצוי, וגם התפילה נועדה, במישור הפשוט, למלא חסר במציאות - צרכים פיזיים וצרכים במישור עמוק יותר. נדמה לי, שניתן להוסיף על שני אלו גם את תלמוד התורה, אשר גם הוא בא מתוך חסרון. הלימוד תמיד מנהיר את הקשיים העומדים בפני הלומד, מבאר את המחלוקות שבסוגיה, ומסביר את הדרוש הסבר.

עם זאת, יש הבדל מהותי בין התשובה והתפילה לבין תלמוד התורה; בתשובה ובתפילה ניתן להגיע למצב שבו החסרון שמתוכן הן באות, נשלם ובא על סיפוקו. הצורך שהניע את התפילה יכול להיענות, וכך גם התשובה - היא יכולה להגיע לרמת השלמות שבתיאור 'במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד'. לעומתן, תלמוד התורה לעולם לא יגיע להשלמה ולפתרון קשייו, וכל החידושים וההארות אינם פותרים את הקושיות, אלא רק מנהירים את המחלוקת במשמעות חדשה, ועצם קיומה של המחלוקת - בעינו עומד. חידושו של ר' חיים, המבהירים את דברי הרמב"ם - מאירים כמעט תמיד גם על מחלוקתו של הראב"ד באור חדש.

זהו היחוד של הסיטואציה בתפילת רבקה, לעומת תפילתו של יצחק. תפילת יצחק עונה על בעייה טכנית - העקרות, והיא מקבלת פתרון טכני - רבקה מצליחה להרות. לעומת זאת, רבקה פנתה אל הקב"ה מתוך מועקה פנימית קשה, ובהתאם, התגובה שהיא קיבלה לא סיפקה הסברים מובהקים; במובן מסוים, התגובה הייתה אפילו סתומה. רבקה איננה מקבלת פתרון ברור לשאלה 'מה יהיה?', אלא שדברי ההתגלות עוזרים לה בכך שהם מנהירים את המשמעות של ההתרוצצות הפנימית שבקרבה, והיא מבינה שמדובר במאבק פנימי שיש לו משמעות לאומית.

כל התגלות, על אף שתסביר את הקושי שממנו היא נבעה ותמלא אותנו בתחושה החיובית שהיא יוצרת - היא לעולם תשאיר אותנו עם היסוד הלא-מובן, הבלתי פתור, ואולי אפילו אף מסתורי. בעקבותיה של כל התגלות יוותר תמיד המצע להתגלות נוספת שתבוא אחריה, ותנהיר גם היא את היסוד הבלתי-מובן הקבוע במציאות. אם היינו מקבלים פתרון חד משמעי, הוא היה סותם את הגולל על האפשרות להמשיך את התהליך ולהגיע להארה נוספת. הדברים האמורים נכונים בכל תחום בעבודת ה' ובקשר עם הקב"ה, כאשר אדם מקבל התגלות או הארה פנימית או כאשר הוא מחדש חידושי תורה. כל פתרון של סוגיה, אשר נראה לכאורה כמכריע ומובהק, ישאיר תמיד פתח למחלוקת עליו, ולגילוי נוסף.

מן הימים שלמדתי אצל הרב באקסט, זכור לי שיעור אחד במסכת יבמות, בנושא מהות היתר יבום אל מול איסור אשת-אח. במהלך השיעור העירו התלמידים הוותיקים, שהדברים שהוא אומר סותרים את הדברים שאמר באותו נושא בפעם הקודמת שבה המסכת נלמדה. תגובתו החרפה הייתה: אם אני חולק בדברי על כל העולם, אינני יכול לחלוק על עצמי!?

בכל אחד מאיתנו יש בחינת תלמיד ובחינת רב. התלמיד שבתוכנו חייב לבקש תשובות למבוכותיו, ועם זאת, לרב שבתוכנו אסור לתת תשובה סופית וחד משמעית.